

ความรู้ และเจตคติต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุด้วยพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา
องค์การบริหารส่วนตำบลสะलग อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
Knowledge and Attitude towards Mental Health Promotion for Elderly
with Lanna Folk Ritual in Saluang Sub-District Administrative
Organization, Mae Rim District, Chiang Mai Province

สามารถ ใจเตี้ย* สิวลี รัตนปัญญา ภัทร สุขสีทอง กานต์ชญญา แก้วแดง
Samart Jaitae*, Siwalee Ratanapunya, Nuttron Sukseetong, Kanchunya Kaewdang
ภาควิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Department of Public Health, Faculty of Science and Technology,
Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai Province
samartcmru@gmail.com

Received: April 17, 2019

Revised: October 1, 2019

Accepted: October 9, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบผสมวิธีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ เจตคติ และพยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลกับเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุเขตองค์การบริหารส่วนตำบล สะलग อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 236 ครัวเรือนและผู้มีส่วนได้เสียจำนวน 20 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสนทนากลุ่มวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตโดยรวมเฉลี่ยระดับดี (ร้อยละ 89.01) และมีเจตคติต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตด้วยพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาโดยรวมเฉลี่ยระดับสูง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.64) ทั้งนี้จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อการใช้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p - value = 0.000 และ 0.000 ตามลำดับ) แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเป็นทางเลือกในการสร้างเสริมสุขภาพจิตของผู้คนภายใต้กฎเกณฑ์ชุมชน ความเชื่อ และทรัพยากรในชุมชน

คำสำคัญ: ความรู้และเจตคติ สุขภาพจิต ผู้สูงอายุ พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา

Abstract

The mixed-method research was to study the knowledge, attitudes and predicting factors towards elderly attitudes of mental health promotion through Lanna folk ritual. The samples were 236 households of elderly and 20 stakeholders, who lived in Saluang Sub-district administrative organization, Mae Rim District, Chiang Mai Province. Data were collected

by using questionnaires, informal interviews and focus group discussions. The data were analyzed by descriptive statistics, regression analysis and content analysis. Results showed that the elderly had the knowledge of mental health promotion through Lanna folk ritual in average at a good level (89.01%). They had high positive attitude towards mental health promotion through Lanna folk ritual (mean = 2.64). Moreover, we found the relationship between number of household members and their knowledge of mental health promotion through Lanna folk ritual with attitude of mental health promotion through Lanna folk was correlated (p – value = 0.000 and 0.000, respectively). This indicated Lanna folk rituals were alternative to enhance the mental health of people under community norms, beliefs and resources in the community.

Keyword: Knowledge and Attituded, Mental Health, Elderly, Lanna Folk Ritual

บทนำ

ในปี ค.ศ. 2050 ประชากรทั่วโลกที่มีอายุมากกว่า 60 ปี จะมีจำนวน ถึงร้อยละ 22.00 และส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในประเทศที่มีรายได้ต่ำและรายได้ปานกลาง (WHO, 2019) สำหรับประเทศไทยจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็วกว่าทุกกลุ่มอายุ โดยมีการคาดการณ์จำนวนผู้สูงอายุเป็น 12 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2563 ส่งผลให้ประชากรไทย เข้าสู่ภาวะประชากรผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (พีรสันต์ ปั่นก้อง, 2560) ทั้งนี้ในวัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายประการทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่เสื่อมลงจากปัญหาสุขภาพทางกาย การเปลี่ยนแปลงของอารมณ์และจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเกษียณอายุออกจากงาน การปรับตัวต่ออายุที่เพิ่มมากขึ้น การเสียชีวิตของคู่สมรส รวมถึงการแยกจากของบุตรหลานไปอาศัยอยู่ในพื้นที่อื่น โดยหากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ได้ก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตได้ ในต่างประเทศ พบว่า ประเทศอังกฤษพบประชากรผู้สูงอายุมีภาวะซึมเศร้าร้อยละ 10-15 (Anderson, 2011) เช่นเดียวกับประเทศแคนาดาที่พบความสัมพันธ์ของอาการป่วยกับปัญหาสุขภาพจิตในผู้ป่วยผู้สูงอายุที่เป็นโรคเบาหวาน (Claire and Norbert, 2015) ในประเทศไทยมีผู้สูงอายุป่วยโรคซึมเศร้าเข้ารับบริการถึง 75,564 คน ซึ่งมีความเสี่ยงในการฆ่าตัวตาย ถึงร้อยละ 1.17 ซึ่งปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่พบบ่อย ได้แก่ ความวิตกกังวล ซึมเศร้า นอนไม่หลับ ระวังและความจำเสื่อม (กรมสุขภาพจิต, 2560) เช่นเดียวกับผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะลง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ โครงสร้างทางกายภาพในชุมชนเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเมือง รวมถึงการสูญเสียสุขภาพะด้านจิตวิญญาณของผู้คนในท้องถิ่นที่แสดงถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนกับแหล่งธรรมชาติ ทั้งความสามัคคีในชุมชนน้อยลง ประเพณีและภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เคยปฏิบัติมาในอดีตลดลง (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสะลงนอก, 2557) แต่อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มผู้สูงอายุใช้แบบแผนภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาผ่านพิธีกรรมในการสร้างเสริมสุขภาพจิตโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานาน การสร้างเสริมสุขภาพจิตจึงยังคงเชื่อมโยงกับความเชื่อและความศรัทธาสิ่งเหนือธรรมชาติที่องค์ความรู้ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวการปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนาที่ผสมผสานความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งผู้สูงอายุยังคงถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องภายใต้ความเชื่อที่ว่า การเข้าร่วมพิธีกรรมจะช่วยให้

เกิดความสามัคคีของผู้คนในชุมชน ชุมชนอยู่ดีมีสุข เกิดความเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัว ได้มีโอกาสทำบุญส่งผลให้จิตใจสงบ ความเชื่อจึงเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมอันเป็นการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมา จึงมักพบว่าเมื่อยามใดที่มนุษย์มีความทุกข์ ความเดือดร้อน เจ็บไข้ด้วยสาเหตุต่าง ๆ จึงจัดพิธีกรรมด้วยการเซ่นไหว้หรือบูชาเพราะเชื่อว่าเป็นการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ผีसाงเทวดานั้นเอง (ทิพย์วาริ สงนอก และนนทียา จันทรเนตร, 2561) พิธีกรรมยังเป็นกิจกรรมที่เป็นการสร้างโอกาสให้เกิดการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน แต่สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณา เพื่อให้การสื่อสารชุมชนเกิดประสิทธิผล คือ การให้คุณค่าของสัญลักษณ์นิยม (Symbolism) ที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยทั่วไป โดยเป้าหมายของการใช้สัญลักษณ์เหล่านี้มักจะมุ่งหวังให้หายหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วย หลุดพ้นจากสถานการณ์ที่ตนเองไม่พึงประสงค์ และตอบสนองต่อความต้องการสิ่งที่ตนเองประสงค์ เมื่อได้ตั้งที่ตนเองต้องการแล้วมักจะให้การตอบแทนโดยการเลี้ยงขอบคุณซึ่งเป็นกุศโลบายหนึ่งในการเสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้คนให้มีความหวังจากการช่วยเหลือของสิ่งที่ตนศรัทธา บางครั้งอาจจะแฝงด้วยผลประโยชน์ที่เป็นสิ่งของหรือเงินที่ผู้ประกอบพิธีกรรมเก็บจากเครื่องเซ่นสังเวยต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความพึงพอใจของแต่ละบุคคล (สามารถ ใจเตี้ย, 2561) คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาความรู้ เจตคติต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตอันจะเป็นแนวทางการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุที่อาจจะเหมาะสมต่อสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน และยังก่อเกิดแนวทางในการสืบสานองค์ความรู้และการปฏิบัติตามแนวทางพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาด้านการสร้างเสริมสุขภาพจิตไม่ให้สูญหาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้ และเจตคติต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุด้วยพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา
2. เพื่อพยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลกับเจตคติต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุด้วยพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง (Cross sectional study) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Mixed Method) กล่าวคือ เชิงปริมาณใช้การสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม เชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสนทนากลุ่มมีกระบวนการศึกษา ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาเชิงปริมาณ ประชากรเป็นผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 873 คน ทำการเก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเชิงปริมาณสุ่มตัวอย่างจากผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายชั้น (Multistage random sampling) การคำนวณขนาดตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการคำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตร Cochran (1977) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 236 คน

การศึกษาเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสนทนากลุ่ม) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ตัวแทนผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน ตัวแทนผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 4 คน ตัวแทนประชาชน จำนวน 4 คน ตัวแทนหมอฟันบ้าน จำนวน 2 คน และตัวแทนหน่วยงานราชการด้านสาธารณสุข จำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสอบถาม มี 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล เป็นแบบสอบถามชนิดเติมคำ และเลือกคำตอบ ข้อคำถามประกอบด้วย เพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน รายจ่ายเฉลี่ย ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานเป็นผู้จัด และการเข้าวัดทำบุญ

ส่วนที่ 2 ความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมเพื่อหาสาเหตุความเจ็บป่วย เครื่องประกอบพิธีกรรม และความรู้เกี่ยวกับการใช้พิธีกรรมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิต ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราวัด 2 ระดับ แบบสอบถามแต่ละข้อมีคะแนน ตั้งแต่ 0-1 คะแนน การแปลผล ระดับความรู้ดี คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80-100 ระดับความรู้ปานกลาง คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 60-79 และระดับความรู้ต่ำ คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 60 ข้อคำถามมีทั้งหมด 15 ข้อ มีค่าความเที่ยงด้วยวิธีคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson, KR-21) เท่ากับ 0.83

ส่วนที่ 3 เจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ประกอบด้วยเจตคติต่อการประกอบพิธีกรรม เจตคติต่อผลลัพธ์ของการประกอบพิธีกรรม และเจตคติต่อการอนุรักษ์และสืบทอดพิธีกรรม ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 3 ระดับ แบบสอบถามแต่ละข้อมีคะแนนตั้งแต่ 1-3 คะแนน การแปลผล 1.00-1.67 หมายถึง ผู้สูงอายุมีเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตในระดับน้อย 1.6-2.32 หมายถึง ผู้สูงอายุมีเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตในระดับปานกลาง 2.33-3.00 หมายถึง ผู้สูงอายุมีเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตในระดับระดับมาก ข้อคำถามมีทั้งหมด 18 ข้อ มีค่าความเที่ยงของเครื่องมือด้วยวิธีการหา Alpha Coefficient เท่ากับ 0.88

2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและประเด็นในการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยองค์ความรู้ และเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ และข้อเสนอแนะต่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ความรู้และเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ วิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. ข้อมูลปัจจัยพยากรณ์ (ปัจจัยส่วนบุคคลและความรู้) เจตคติต่อพิธีกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Regression analysis)

3. ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และประเด็นในการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 54.70 อายุเฉลี่ย 71.31 ± 6.98 ปี มีรายได้เฉลี่ย $2,727.54 \pm 3,271.28$ บาทต่อเดือน รายจ่ายเฉลี่ย $2,205.08 \pm 2,322.90$ บาทต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ยเท่ากับ 65.48 ± 15.19 ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 ± 1.54 คน ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนในช่วงสามเดือนที่ผ่านมา เฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ± 3.18 ครั้ง เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนที่หน่วยงานเป็นผู้จัดในช่วงสามเดือนที่ผ่านมาเฉลี่ยเท่ากับ 2.25 ± 2.35 ครั้ง และเข้าวัดทำบุญในช่วงสามเดือนที่ผ่านมาเฉลี่ยเท่ากับ 6.03 ± 3.35 ครั้ง

ส่วนที่ 2 การศึกษาระดับความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตโดยรวมเฉลี่ยระดับดี (ร้อยละ 89.01) โดยมีค่าคะแนนระดับความรู้เกี่ยวกับการใช้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาในการสร้างเสริมสุขภาพจิตระดับดี (ร้อยละ 98.55) รองลงมาความรู้เกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรมระดับดี (ร้อยละ 86.58) และความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมเพื่อหาสาเหตุความเจ็บป่วยระดับดี (ร้อยละ 81.88) ดังนำเสนอในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

ความรู้	ร้อยละ	ระดับความรู้
พิธีกรรมเพื่อหาสาเหตุความเจ็บป่วย	81.88	ดี
เครื่องประกอบพิธีกรรม	86.58	ดี
การใช้พิธีกรรมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิต	98.55	ดี
โดยรวมเฉลี่ย	89.01	ดี

จากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสนทนากลุ่ม ยังพบว่า องค์ความรู้มีการปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุโดยผู้สูงอายุจะเรียนรู้จากการสังเกตและจดจำจากการปฏิบัติของพ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่ และพระสงฆ์ที่ตนเองเคารพนับถือ ผู้สูงอายุมีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติ ร้อยละ 95.80 โดยเฉพาะการเลี้ยงผีปู่ ย่า ซึ่งมีองค์ความรู้เล่าสืบกันมาว่า เมื่อพ่อ แม่เสียชีวิตไป บุตรหลานไม่มีโอกาสอุทิศส่วนกุศลไปให้ บุตรหลานจึงเกิดความห่วงใยพ่อ แม่ จึงร่วมกันสร้างศาลสูงเพียงตาขึ้น แล้วบวงสรวงอัญเชิญดวงวิญญาณของพ่อ แม่ ให้มาอยู่ในศาล โดยมีเป้าหมายให้วิญญาณของพ่อ แม่ ช่วยดูแลปกป้องบุตรหลานและเครือญาติให้แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง ทั้งนี้เครือญาติจะต้องนับถือ ผี ปู่ ย่า อันเดียวกันและห้ามแต่งงานในวงศ์ตระกูลที่นับถือผีเดียวกัน เมื่อบุตรหลานจะเดินทางไกล แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ คำขาย หรือเจ็บป่วยจะต้องบอกกล่าวผีปู่ ย่าให้ทราบ และบนบานขอร้องให้ช่วย คும்ครอง ดังนั้นจึงต้องมีการเลี้ยงผีปู่ ย่า เพื่อเป็นการสักการะวิญญาณของบรรพบุรุษ ขอขมา รวมถึงแสดงความขอบคุณที่ได้ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษา และอำนวยความสะดวกในการทำมาหากิน การประกอบพิธีกรรมจะทำการเลี้ยงผีปู่ ย่า ปีละครั้งในช่วงเดือนเจ็ดเรื่อยไปจนถึงเดือนเก้าเหนือแล้วแต่สะดวกในช่วงใดช่วงหนึ่ง (เดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน) อย่างไรก็ตามด้วยรูปแบบการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไปในยุคปัจจุบันได้ส่งผลต่อการคงอยู่ของผีปู่ ย่าที่มีแนวโน้มจะสูญหาย นอกจากนี้องค์ความรู้ยังส่งผลต่อแรงศรัทธาของผู้คนต่อพุทธศาสนา ดังเช่น การสร้างพระประธานของวัดประกาศธรรม (ภาคฮาว) ซึ่งทำด้วยไม้สักทองโบราณอายุหลายร้อยปี การสร้างพระพุทธรูป "พระเจ้าทันใจหรือพระพุทธรูปยลพิษุนลาภ หรือพระเจ้าทันใจสิริมหามงคล" องค์ใหญ่สีขาวประดิษฐานอยู่หน้าวัดมีผู้เล่าว่าพระองค์นี้สร้างด้วยแรงจิต ศรัทธาของชาวพุทธในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสะวาง โดยใช้เวลาสร้างเสร็จเพียง 2 อาทิตย์

ส่วนที่ 3 เจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับเจตคติต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตด้วยพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาโดยรวมเฉลี่ย ระดับสูง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.64 ± 0.30) โดยมีระดับเจตคติต่อผลการสร้างเสริมกำลังใจ ระดับสูง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.93 ± 0.26) รองลงมา เจตคติต่อทางเลือกและการเรียนรู้ชุมชนในการสร้างเสริมสุขภาพจิต ระดับสูง (ค่าเฉลี่ย

เท่ากับ 2.83 ± 0.25) และเจตคติต่อรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.15 ± 0.38) ดึงนำเสนอในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

เจตคติ	ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับเจตคติ
รูปแบบการประกอบพิธีกรรม	2.15 ± 0.38	ปานกลาง
ผลต่อการสร้างเสริมกำลังใจ	2.93 ± 0.26	สูง
ทางเลือกและการเรียนรู้ชุมชนในการสร้างเสริมสุขภาพจิต	2.83 ± 0.25	สูง
โดยรวมเฉลี่ย	2.64 ± 0.30	สูง

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสนทนากลุ่ม ยังพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับรูปแบบพิธีกรรมที่บรรพบุรุษถ่ายทอดผ่านเครือญาติของตนเองโดยเฉพาะรูปแบบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในชุมชนได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมุ่งเน้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ปรากฏการณ์นี้อาจจะส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีกรรมและจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแต่ละครั้งที่มีจำนวนมากแต่เป็นคนต่างถิ่นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการประกอบพิธีกรรมนั้น นอกจากนี้โครงสร้างของชุมชนที่คนหนุ่มสาวต้องเข้าไปแสวงหารายได้ในเขตเมืองก่อเกิดการละทิ้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพด้านการเกษตร ปัจจัยเหล่านี้อาจจะส่งผลกระทบต่อสูญหายของภูมิปัญญาในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตได้ พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนายังเป็นการสะท้อนทางเลือกในการสร้างเสริมสุขภาพจิตของผู้คนภายใต้กฎเกณฑ์ชุมชน ความเชื่อ และทรัพยากรในท้องถิ่น

ส่วนที่ 4 การวิเคราะห์ปัจจัยพยากรณ์ที่มีอิทธิพลกับเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

การศึกษานี้ใช้รูปแบบสมการความสัมพันธ์ดังนี้ $y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_9x_9$ ทั้งนี้เมื่อนำตัวแปรทั้ง 9 ตัวเข้าสมการแล้วคำนวณด้วยวิธี Stepwise ได้แก่

- X₁ ระดับอายุ (ปี)
- X₂ รายได้เฉลี่ย (บาทต่อเดือน)
- X₃ รายจ่ายเฉลี่ย (บาทต่อเดือน)
- X₄ ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน (ปี)
- X₅ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)
- X₆ การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน (ครั้งในช่วง 3 เดือน)
- X₇ การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนที่หน่วยงานเป็นผู้จัด (ครั้งในช่วง 3 เดือน)
- X₈ การเข้าวัดเพื่อทำบุญ (ครั้งในช่วง 3 เดือน)
- X₉ ความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ (ค่าเฉลี่ย)

ผลการวิเคราะห์ที่ได้ค่า F เท่ากับ 38.642 p -value = 0.00 และเมื่อพิจารณาค่าการตัดสินใจเชิงพหุ (R²) พบว่ามีค่าเท่ากับ 0.547 ซึ่งหมายความว่า ตัวแปรทั้งหมด 9 ตัวแปร พยากรณ์เจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุได้ร้อยละ 54.7 เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบว่า มีตัวแปร 2 ตัวแปร คือ X₅ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน) และ X₉ ความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ (ค่าเฉลี่ย) มีอิทธิพลกับเจตคติต่อการใช้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ซึ่งเขียนเป็นสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

Y_i (เจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุ) = 2.189-0.027 (จำนวนสมาชิกในครัวเรือน) + 0.554 (ความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ)

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า เจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุจะลดลง 0.027 หน่วยต่อการเพิ่มขึ้นของสมาชิกในครัวเรือน 1 หน่วย และเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้น 0.554 หน่วยต่อการเพิ่มขึ้นของความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ 1 หน่วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (p - value = 0.000 และ 0.000 ตามลำดับ) ดึงนำเสนอในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ปัจจัยพยากรณ์ที่มีอิทธิพลกับเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตผู้สูงอายุด้วย การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น

ตัวแปรพยากรณ์	ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (b)	t	p - value*
ค่าคงที่	2.189	37.474	
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)	-.027	- 6.216	0.000
ความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ (ค่าเฉลี่ย)	.554	8.288	0.000
R ² = 0.547	SEE = 0.058 F = 38.642	Sig = .000	

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กลุ่มผู้สูงอายุยังให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตว่าเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม การมีโอกาสได้เข้าร่วมพิธีกรรมจะทำให้พ้นจากเคราะห์กรรม แคล้วคราดจากภัยอันตรายต่าง ๆ จิตใจสงบ ทำให้อยู่เย็นเป็นสุข หลีกเลี่ยงโรคร้ายไข้เจ็บ ทำให้มีกำลังใจ รู้สึกสบายใจได้รับการดูแลจากสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อให้คนในหมู่บ้านมีความสุข รวมถึงก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามการประกอบพิธีกรรมบางอย่างมีค่าใช้จ่ายในการทำพิธีสูง เช่น ข้าวของเครื่องสังเวद्यต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการทำพิธี ค่าแรงพ่อหมอ (ค่าขึ้นครุหมอมือ) และในการประกอบพิธีกรรมบางรูปแบบมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ซับซ้อน

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้สูงอายุมีระดับความรู้ด้านพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตโดยรวมเฉลี่ยระดับดี อาจเป็นไปได้ว่า ในชุมชนผู้สูงอายุยังมีการปฏิบัติด้านพิธีกรรมพื้นบ้านภายใต้แนวทางที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ทั้งนี้แนวทางการปฏิบัติดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความเชื่อของผู้สูงอายุที่เชื่อว่าการมีโอกาสได้เข้าร่วมพิธีกรรมจะทำให้สิ่งเหนือธรรมชาติช่วยคุ้มครองให้ตนเองและสมาชิกในครัวเรือนมีความสุข ไม่เจ็บป่วย นอกจากนี้การเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุที่สะท้อนผ่านเจตคติต่อผลของพิธีกรรมอันเป็นการกระบวนกรสร้างเสริมกำลังใจผ่านความต้องการการเรียนรู้และความห่วงแหนภูมิปัญญาของท้องถิ่นภายใต้ปัจจัยความแตกต่างทั้งครอบครัวและวิถีการดำเนินชีวิตอันเป็นปัจจัยกำหนดที่ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนต้องเผชิญปัญหาทางสุขภาพ และสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสะลง สอดคล้องกับการศึกษาของภัทร สุขสีทอง (2560) พบว่า ความต้องการการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลสะลง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ได้สะท้อนมุมมองการแสวงหาทางเลือกในการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ การเรียนรู้และแนวทางการปฏิบัติในการดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงลบต่อเจตคติต่อพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ อาจเป็นไปได้ว่าสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่มุ่งแต่การแสวงหารายได้ ก่อเกิดการไหลเข้ามาทำงานในเขตเมืองจึงรับเอาแนวคิดและวิธีการดูแลสุขภาพตามแบบแผนการแพทย์สมัยใหม่ไปใช้เพื่อการดูแลสุขภาพสมาชิกในครัวเรือนของตนเองมากขึ้นสอดคล้องกับอติยา ใจเตี้ย (2558) พบว่า สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นวิถีชีวิตของคนไม่ได้ต่อเนื่องมาจากฐานวัฒนธรรมเดิมของชุมชนนั้น ๆ สังคมของการพึ่งพาอาศัยกันที่อยู่บนฐานของความเชื่อในคุณค่าของธรรมชาติ การเคารพซึ่งกันและกันถูกบั่นทอนด้วยการนำความรู้จากภายนอกมาลดคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ส่วนความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อเจตคติต่อการใช้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุอาจเป็นไปได้ว่า การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้นเป็นโอกาสของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพซึ่งกันและกัน รวมถึงการที่มีนักวิชาการได้เข้าไปศึกษาวิจัย การบริการวิชาการและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาอาจจะเชื่อมโยงกับความศรัทธาส่วนบุคคลที่เกิดจากคำบอกเล่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และความต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในปัจจุบันและอนาคตสอดคล้องกับจริญ ฝนขาว (2555) พบว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตา ด้านวัตถุที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะใช้เป็นสัญลักษณ์หรือสิ่งที่ใช้แทนค่าอีกสิ่งหนึ่งเพื่อส่งผ่านคุณค่าให้แก่จิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมให้เกิดสุขภาพทางจิตที่ดีได้

ทั้งนี้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาอาจจะเป็นทางเลือกในการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสังคมที่มุ่งแต่การแสวงหารายได้เพื่อการดำรงอยู่ของตนเอง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. การนำองค์ความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาผสมผสานกับการดูแลสุขภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจเป็นทางเลือกในการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต ทั้งนี้ควรสนับสนุนแหล่งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องและสร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทุกกลุ่มวัย

2. ข้อมูลเจตคติต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุด้วยพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาได้สะท้อนการตัดสินใจต่อแนวทางการสร้างเสริมสุขภาพจิตด้วยภูมิปัญญาที่เป็นทุนทางสังคมที่ผ่านการเรียนรู้และการ

ปฏิบัติจากคนรุ่นก่อน การอนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนและต่อเนื่อง รวมถึงสร้างแนวทางการถ่ายทอดที่เข้าถึงประชากรทุกกลุ่มวัย

2. แนวทางการสืบทอดองค์ความรู้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาไม่ให้อายุหายควรพิจารณาปัจจัยด้านสมาชิกในครัวเรือนที่อาจจะมี ความขัดแย้งต่อการประยุกต์ใช้พิธีกรรมพื้นบ้าน ควรมีการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนโดยเฉพาะการใช้โรงเรียนหรือวัดเป็นสถานที่จัดกระบวนการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- ณัฏฐร สุขสีทอง. (2560). ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนากับการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*, 23(2), 164-173.
- ทิพย์วารี สงนอก และนนทียา จันทร์เนตร. (2561). ภูมิปัญญาด้านการบำบัดรักษาโรคของหมอยาพื้นบ้านในจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารชุมชนวิจัย*, 12(3), 124-135.
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสะลวงนอก. (2557). *ข้อมูลภาวะสุขภาพชุมชน*. เอกสารอัดสำเนาสามารถ ใจเตี้ย. (2561). การสื่อสารพิธีกรรมล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 6(2), 142-151.
- อทิทยา ใจเตี้ย. (2558). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการดูแลตนเองด้านสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในเขตเมือง. *วารสารสวนปรุง*, 31(1), 38-48.
- Anderson, A.N. (2011). Treating depression in old age: the reasons to be positive. *Age and Aging*, 30, 13-7.
- Claire, S. & Norbert, S. (2015). The Relationship between Diabetes and Mental Health Conditions in an Aging Population. *Canadian Journal of Diabetes*, 40 (1), 1 - 4.
- Cochran, W.G. (1977). *Sampling Techniques*. New York: John Wiley and Sons Inc.

Transted Thai References

- Atitaya Jaitae. (2015). Relationship among self-care behaviors of the elderly in urban areas regarding their mental health. *Bulletin of Suanprung*, 31(1), 38-48.
- Nutorn Suksritong. (2017). Lana Local wisdom for health promotion of elderly in Saluang Subdistrict Administrative Organization, Mae Rim District, Chiang Mai Province. *Christain University of Thailand Journal*, 23(2), 164-173.
- Salung Nok Sub- District Health Promoting Hospital. (2014). *Community Health Data*. Mimeograph.
- Samart Jaitae. (2018). Lanna ritual on communication for health promotion. *The journal of social communication innovation*, 6(2), 142-151.
- Thipwari Songnok & Nonthiya Channete. (2018). Local wisdom in treatment of traditional chemists in Nakhon Ratchasima *NRRU Community Research Journal*, 12(3), 124-135.

- Anderson, A.N. (2011). Treating depression in old age: the reasons to be positive. *Age and Aging*, 30, 13–7.
- Claire, S. & Norbert, S. (2015). The Relationship between Diabetes and Mental Health Conditions in an Aging Population. *Canadian Journal of Diabetes*, 40 (1), 1–4.
- Cochran, W.G. (1977). *Sampling Techniques*. New York: John Wiley and Sons Inc.